

Giriş

Soğuk Savaş istihbaratı, devlet istihbaratı üzerine kurulmuştu; insan ve teknik istihbarat vasıtaları kullanılarak, gizli bilgilere ulaşılabildi. Bugün ise istihbaratın pek çok işlevi (toplama, analiz, örtülü operasyonlar vs.) devlet dışı aktörlerin (özel şirketler, hackerlar, vekil gruplar) uzmanlığına bırakılırken, ihtiyaç duyulan bilginin %95'i açık kaynaklardan toplanabilir. Üstelik çığ gibi artan bilgi akışı, istihbarat teşkilleri aşırı yüklemeye nedeniyle bunaltmaya başlamıştır. Verinin bu kadar çok olması yanında hikâyesinin olmaması istihbaratçıları bu devasa bilgi yığını içinde veri madenciliği ve diğer bilgi işleme süreçlerine zorluyor. Soğuk Savaş döneminde istihbarat; hedefin 'ne yaptığına dair' elde edilmiş olan 'gerçek–teknik uyarılar'a dayanırdı. Belirsizliğin daha fazla olduğu, bilgilerin daha hassas analiz edildiği yeni dönemde ise istihbaratın odak noktası, sübjektif ve ana amacın hedefin nerede, neden ve ne zaman bir kriz çıkarabileceğine dair 'muhtemel–politik uyarılar' oldu. Gerçek istihbarat, gelecek hakkındadır ve ilerideki bir zamanda ne olacağı ile ilgilidir¹. Geleceğin istihbaratında sadece kurumlar ve yöntemler değil, özel ve bürokratik karakterdeki konseptler de değişecektir. İstihbaratın çok daha fazla kullanılması ve entegre edilmesi ile istihbarat sosyal hayatın her sektörüne daha fazla yaygınlaşacak ama artan ölçüde farklı, caydırıcı ve tanımlanması zor hale gelecektir. Kısaca, istihbarat hem dönüşüme uğrayacak, hem de yapılanların istihbarat çalışması olduğunu söylemek zorlaşacaktır. Soğuk Savaş'ta strateji çok fazla istihbarata bağlı idi ve istihbarat teşkilatı Fordist yöntem ile çalışan bir istihbarat fabrikası idi. Bugün ise eyleme geçilebilir istihbarata bağlı, çünkü hedefiniz caydırmak değil, önlemek. Bu yüzden; teröristlerin, potansiyel rakiplerin içine, eğilimlerine ve kabiliyetlerine nüfuz etmek zorundayız. İstihbarat artık bir süreç değil, bir savaş oldu. Öte yandan, istihbarat gittikçe Modernist kuramın odağı olan devlet'in işlevi olmaktan uzaklaşıyor, özelleşiyor, devlet dışı aktörlerin istihbarat fonksiyonlarındaki konumu geri dönülmez bir biçimde artıyor.

İstihbaratçıları için teori arayışları kalıcı bir sorun alanı olmaya devam etmektedir. İstihbarat teşkilatları gittikçe değişen ve hızlanan çalışma ortamlarına uyum sağlamak için yeni konseptler ve yöntemler bulmak zorundadır. Konsept çalışmaları sadece karşılaşılan zorluklara bir çözüm getirmemekle kalmamalı, Soğuk Savaş sonrası için bir meta-teori ihtiyacını da karşılamalıdır. Geleceğin daha belirsiz ve karmaşık güvenlik ortamı içinde bir istihbarat teorisi geliştirmek daha zor olacaktır. İstihbaratçıları her ne kadar Realizm'e eğilimli olsa da, bu tür bir çalışma için sosyal teorilerden faydalanılmalıdır. Post-Modern teori, istihbaratçıları için yeni güvenlik ortamına farklı bir bakış çerçevesi yanında, değerli analitik vasıtalar da sunmaktadır. Nitekim bu vasıtaların değeri askeri sosyoloji çalışmalarında görülmektedir. Post-Modern istihbarat konsepti, çağdaş istihbarat ortamının tüm ihtiyaçlarını karşılayamayacak olsa da, kapsamlı bir konsept çerçevesi sağlaması ve istihbarat kaynaklarının ve metotlarının yeni döneme adapte edilmesine imkan sağlaması nedeni ile zaruri bir çalışma alanıdır. Post-Modernizm, içinde olduğumuz belirsizlik ortamını daha fazla anlamamıza ve yeni politikalar üretmemize yardımcı olacak

---

¹ Robert M. Clark, *Intelligence Analysis, A Target-Centric Approach*, CQ Press, (Washington DC, 2007), 172.

önemli bir sosyal teori potansiyeli taşıyor. Çünkü en önemli değişimler sosyal alanda oluyor ve toplumsal konularda artık eski yöntemlerin yerini refleksçi yöntemler alıyor. Post-Modern'in dünyaya bakışını daha iyi anlamamıza yardımcı olan, ütopya ve distopya alanındaki çalışmalar istihbarat analizcilerinin entelektüel birikimini derinleştirmek için çok önemli ve gerekli bir katkı sağlama hazinesine sahiptir. Bu makalede, Modern ve Post-Modern dünya bakışı ile ilgili bir çerçeve sunduktan sonra Post-Modern istihbaratın temelleri için ipuçları vereceğim.

Modern Dünya ve Sosyal Bilimler

Sosyal bilimler, doğa ve fen bilimlerine göre oldukça geç bir zamanda gelişmeye başlamışlardır ve her şeyi değiştiren, her şeyin 'en' olduğu bir yüzyıl olan 19. yüzyılın ürünüdürler. Sosyal bilimlerin bu yüzyılda ortaya çıkışı ve farklı disiplinlere ayrılması, İngiltere kaynaklı Modernizm'in şekillenmesi ve Kapitalizm'in ortaya çıkışı ile doğrudan bağlantılıdır. Sosyal bilimler, görünüşte masum bir çaba, insanlığın sorunları için bilgi üreten bir faaliyet alanı olsa da bunu yapmaktan genellikle uzak kaldı ve kendine saklı roller edindi. Sosyal bilimler, 19. yüzyıldan itibaren Batı toplumlarının yapılarına vücut veren²;

- Kapitalist üretim biçiminin çelişkilerini örtbas etme,
- Batı'nın Doğu karşısında elde ettiği üstünlüğe teorik çerçeve teşkil etme,
- Batı dünya egemenliğini meşrulaştırma işlevi ile karşımıza çıktı.

Sosyal bilimler, Avrupalıdır, Avrupa kimliği ve pasaportu taşır, Amerika'yı da biçimlendiren Batıcılık (Avrupa-merkezcilik) ideolojisini etkinleştiren ve meşrulaştıran bir rol üstlenmiştir³. Batı egemenliğinin bir aracı durumundaki Avrupa-merkezli ideolojinin en önemli yapıcı unsuru olan sosyal bilimler, egemen Batı çıkarlarının ideolojik bekçiliğini iki yüzyıldır sürdürüyor⁴. Bugün insanlığın yüz yüze geldiği sayısız kötülüklerin, toplumsal-ekolojik yıkımların temelinde olan Kapitalizm'in ideolojik silahı ve meşrulaştırma aracı olan sosyal bilimler; sömürüyü, yağma ve talanı yok sayma işlevi edindi. Demek istediğimiz, Modern dünyanın temeli olan devletlerin insan üzerinde egemenlik kurmak için kullandığı tüm teknikler, efsanelerin ardına gizlenerek yapılan kamufyajlara dayanmakta; sömürü ve baskı ile ilgili gerçekler bilinçli olarak gözlerden uzak tutulmaktadır⁵. Sosyal bilimler, örneğin küreselleşmenin yalnızca Batı'nın egemen güçlerinin çıkarına yönelik bir düzen inşa eden bir süreç olduğunu saklamaya çalışıyor. Küreselleşmenin sahipleri, sosyal bilimler aracılığı ile sosyal dünyanın çelişkilerini örtmeye çalışıyor. Sosyal bilimciler, küreselleşme yolu ile; sosyal dünyanın gerçekliğini ve gidişatını anlayamayan, parçalanmış, birbirinden koparılmış, yabancılaşmış, bilinçleri tahrip edilmiş, düşün yeteneğini kaybetmiş, kendisini tüketime endekslemiş, midesine hapsetmiş, sürüleştirmiş ve kitleleşmiş insanların olduğu bir dünya tasarlıyorlar.

Bilgi yapıları da Modern dünya sisteminin temel hareketlerinden ayrı değildir. Sistemin siyasal, ekonomik ve sosyal yapılarının meşruiyeti ve işlerliğinin temel bir ögesidir. Bilgi yapıları tarihsel olarak, mevcut dünya sisteminin devamlılığına en fazla

² Sedat Şenermen, *Tarihsel Uygulamalarla Akıl Tutulması Kitlelenme*, Nergiz Yayınları, (İstanbul, 2017), 97.

³ Sezgin Kızılcılık, *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı Yayıncılık, (Ankara, 2012), 205-206.

⁴ Fikret Başkaya, *Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu*, Maki Basım Yayım, (Ankara, 2009), 184.

⁵ Maurice Duverger, *Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş*, Çev.:Ü.Oskay, Bilgi Yayınevi, (Ankara, 1973), 92.

katkı sağlayacak yollardan gelişmiştir. Modern dünya sistemi içinde bulunan bilgi yapılarının üç temel unsuru şunlardır⁶;

- Modern üniversite sistemi,
- Sözde iki kültür (Doğu-Batı) arasındaki epistemolojik (bilgi felsefesi) ayrılma,
- Sosyal bilimlerin özel misyonu.

Başlangıçta emperyalizm ve sömürgecilikle birlikte değerlendirilen nitel çalışmalar, Batı için yerlinin bilgisini imal eden, muktedire, ötekinin hikâyesini anlatan bir araç işlevi gördü. 20. yüzyılın ilk yarısı pozitivist bakışın hâkimiyeti altındaydı. Bu dönemin ardından, 1945-1970 yılları arasında, toplumsal süreçleri, toplumsal kontrol mekanizmalarını anlamaya yönelik pek çok nitel çalışma yapıldı. Etnometodoloji⁷, fenomenoloji⁸, eleştirel teori ve feminist tartışmaların sesini yükselttiği bu dönemi, sembolik etkileşimcilik, yapısalcılık, Neo-Marksizm, semiyoloji⁹ ve etnik çalışmalara yönelik teorilerin geliştirilmesiyle araştırma tekniklerinde farklı (bir anlamda bulanık) stratejilere kapı aralayan yeni bir dönem (1970-1980) yaşandı. Vaka çalışmalarından, gömülü teorilere uzanan araştırma stratejileri, tarihsel, biyografik, etnografik olanı öne çıkarmaya başladı. Bu dönemde, sosyal bilimlerle beşeri bilimler arasındaki sınırlar bulanıklaştı. 1980'lerin ortalarından 1990'ların başına kadar olan dönemde, nitel çalışmalarda temsil krizi yaşanırken, araştırmalar ve bu araştırmaları yazma biçimi refleksif bakışı içeren bir form kazandı. Eleştirel teori ve feminist çalışmalarda, geçerlilik, güvenilirlik ve nesnelliğin gerçeklikten uzak ve sorunlu olduğu tartışıldı. Deneysel etnografik yazının önem kazandığı, kuramların sahadan anlatılan hikâyelerden okunabileceğinin savunulduğu bu dönem, "Post-Modern" olarak da tanımlanır. Bu dönemde, büyük anlatıların yerini; yerel, küçük ölçekli ve belirli bir sorun ya da duruma odaklanan araştırmalar aldı.

Modern dünyanın büyük anlatıları, ütopyalar içinde ortaya çıktı. "Ütopya" kelimesi "olmayan bir yer" anlamına gelmektedir, fakat zaman içerisinde "iyi yer, ideal yer" anlamında kullanılmaya başlamıştır. Distopya olarak nitelenen Post-Modernlik ise Modernliğin karşıtı ya da ötekisi değildir. Distopya, karşıtını yitirerek bir tahakküme dönüşmüş Modern özyıkımdan arta kalandır. Sosyal bilimciler (siyaset bilimci, iktisatçı, tarihçi, antropolog, oryantalist) içinde, Modern hedeflere ulaşma ve ütopyasını gerçekleştirmede yolunda özellikle sosyologlar büyük roller oynamıştır. Sosyologlar, Batı emperyalizminin aracı olarak uygarlık, demokrasi, insan hakları, özgürleşme gibi kavramları süslü ve pratikte değeri olmayan sözcüklerle kurgulayarak gerçeğin üstünü örtmeye çalıştılar. 1980'lerle birlikte Yeni Dünya Düzeni, Amerikanlaşma, Medeniyetler İttifakı, Tarihin Sonu, Geç Kapitalizm, Post-Modernizm, Yerelleşme ve Neo-Liberalizm gibi sözcükler literatüre sosyologlar tarafından sokulmuştur¹⁰. Bugün savaşların ve siyasi baskıların aracı olarak sunulan demokrasi geliştirme, kalkınma hikâyeleri, renkli devrimler, ılımlı İslam, diktatörü kovma gibi kurguların arkasında da sosyal bilimler ve en çok sosyologların katkıları vardır. Ancak, ortaya konan ütopyanın gerçekleştirilmesi yolunda atılan her adım

⁶ Immanuel Wallerstein, *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*, Çev.:S.Önal, Aram Yayını, (İstanbul, 2007), 68.

⁷ Etnometodoloji; günlük yaşamın sosyolojisi.

⁸ Fenomenoloji; fenomenleri ve bilincin verilerini inceleyerek fenomenin içindeki özü yakalamaya çalışır.

⁹ Semiyoloji; göstergelerin yorumlanmasını, üretilmesini veya işaretleri anlama süreçlerini içeren bütün faktörlerin sistematik bir şekilde incelenmesine dayanan bir bilim dalıdır.

¹⁰ Şenermen, a.g.e., (2017), 98.

aslında insanlığı distopyaya daha yakınlaştırmış, neredeyse tüm ütopyalar distopyaya dönüşmüştür. Örneğin ütopya tasarımı bir Gül Devrimi yaratmak için yola çıkmış ama sonuç kan ve gözyaşı olmuştur. Distopyalar, ütopyadaki umutvar sistem yerine tam aksi olarak kara bulutların çöktüğü yarınları çizerler. Esasında tüm savaşlar, işgaller, katliamlar daha iyi bir gelecek (ütopya) için tasarlanır ama nihayetinde kötü bir bugün (distopya) yaratırlar. Sosyologlarca 'yıkarak yapmak' ya da "yaratıcı yıkım" olarak tarif edilen Modernizm, bugün bir yönüyle kendi enkazı içinde yaşamaktadır¹¹.

Modernizm'in Toplum Mühendisliği

Modernite ve onun ekonomik biçimi olan Kapitalizm, geçen iki yüzyılında sömürü, baskı, devlet şiddeti, savaş, soykırım, hastalık, kıtlık, ekolojik tahribat, kriz ve borç dolu ütopyik tasavvurunun karanlık yüzünün ortaya çıkmasına zemin hazırladı. 20. yüzyıl, mafya ve çetelerin kol gezdiği, uyuşturucu, fuhuş ve şiddetin arttığı, devlet ve aile gibi belli bir kutsiyet arz eden kurumların yozlaşmış olduğu bir sosyal düzen ortaya çıkardı. Geçmişten bugüne gücü elinde tutan önderler, siyasiler, elitler ve daha altta toplanan iş adamları ve bilgi yayıcıların esas görevi, geleneksele dayanan hınç mekanizmasının verimliliğini artırmak oldu. Şok Doktrini'ne göre; toplumsal zorlukları silip süpürmek ve kendi takvimini zorla kabul ettirmek için "felaketleri (savaş, siyasi bunalım, doğal felaket)" fırsata çevirmek hatta istemek esastı¹². Savaş, eğitim, sağlık, din, eğlence, aile, evlilik kurumu, nüfus doğum, ölüm, toplumsal bellek, tarih, cinsiyet rolleri, spor ve sanat gibi bireyi ve toplumu genel anlamda etkileyecek konular tasavvur edilen toplum düzenine ve yöneten gücün eğilimine göre değişim gösterdi. Kimi yönetimlerde bu kavramlar sert bir şekilde baskı altına alındı ve kurula uymayanlar ciddi şekilde cezalandırıldı. Kimilerinde ise bunları yönetebilmek için ütopyik bir toplum havası yaratıldı. Bireyler tektipleştirildi, makineleştirildi ve bireysel özelliklerini kaybettiler. Yerine göre savaş, kutsal savaş, din, milliyetçilik, vatanseverlik, erkeklik, cesaret, olgunluk, çeviklik, kuvvet ve erk göstergesi olarak aktarıldı ve yüceltildi. Bireyler ya da karakterler, savaşa gitmek için sıraya girdiler, adeta kendilerini kanıtlamak için uğraştılar. Benzer şekilde yönetici güç, eğitimi de endoktrinasyon aracı olarak kullandı ve kendi düşüncesini aştı. Gücü elinde bulunduran sistem kitapları yasakladı, felsefeyi yok saydı, kendine göre bir tarih eğitimi seçti. Yöneten, savaş ve eğitimin dışındaki diğer konuları da kullanıp manipüle etti.

Modern dünyada güçlü, sistemin varlığını korumak adına, farklı yöntemlere başvurdu. Toplumu yöneten yapı, mevcudiyetini korumak, bireyleri sisteme göre şekillendirmek, ideal, ütopyik düzeni sağlamak için, sosyal mühendislik ya da toplum mühendisliği yöntemleriyle toplumu yönetmektedir¹³. Ortaya çıkan distopyayı kabul ettirmek için farklı yöntemler izlenmektedir. Kimi distopyalarda distopik hedeflere hoşgörü, tatlı dillilik ve özgürlük yoluyla ulaşılmaktadır. Bazı distopyalarda ise baskı, şiddet, tektipleşme ve yasakçı zihniye kullanılmaktadır. Böylesi yöntemlerin sonrasında, aktarılan kurgusal yönetim; totaliter, baskıcı, despotik, otoriter, monolitik ya da diktatörlük olarak algılanabilir. Bu uygulamalar, tasarlanan hayali toplum düzeninde yaşayan bazı bireylerde hayal kırıklığına yol açmaktadır. Karakter,

¹¹ Zygmunt Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, Çev.: İ.Türkmen, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 2000), 32.

¹² Özgür Taburoğlu, *Felaketler: Yeryüzüne Teslim Olan Dünya*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 51.

¹³ Emrah Atasoy, *Ütopyaçılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 61.

sistemin nasıl çalıştığını zamanla kavrar. Dış etkilerle bilinçlenen ve uyanan karakter kimlik arayışına çıkar. Nihayetinde meritokratik bir toplum düzenine özlem duymaya başlar. Sistemin dogmatik yapısından bağımsız olarak kendisine özgü bir kimlik, kişilik geliştirmeye çalışır¹⁴. Ortaya çıkan bu çatışma birkaç şekilde sonuçlanmaktadır¹⁵.

- Yöneten yapı, bireyi bastırıp kontrol altına almaktadır. Kontrol altına aldıktan sonra bazı yöntemler uygulayarak, bireyi yeniden normal hale getirebilir veya kendi normaline rıza göstermesini sağlayabilir. Bunu toplum içine yerleştirdiği gizli ajanlarla, casuslarla başarabilir çünkü bu tür karakterler tehlikeli, gizli, yasadışı bilgi akışını sağlamada önemli rol oynamaktadır. Normalleştirilen birey, sistemi yeniden kabullenmeye ve bu sefer takdir etmeye başlar. Olası bir ayaklanmanın ne ile sonuçlanacağını bilerek itaatkâr yaşamaya devam eder. Aslında sadece yalnızken çıkardığı bir maske edinmiştir ve yeniden harekete geçeceği bir günü beklemektedir. Bu noktada, sistemin birey üzerindeki başarısından ve elinden bulundurduğu yönetimi koruma yetisinden söz edilebilir.

- Bir başka olası sonuçta, distopik yönetim bireyi kontrol altına almayı başaramazsa yok etme yoluna gider ya da toplumdaki dışlanmasını sağlar. Yönetimin tüm imkânları kullanarak tehdit ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bir anlamda yönetim, tehlikeli gördüğü bireyi avlar ve imha eder. Böylelikle sistemin bekası devam ettirilmiş olur. Ancak, distopik sistemlerde birey yok edilse de ideolojisi, gerçek anlayışı ve umudu başka karakterlerde yaşar. Yani fiziksel olarak yok edilse de metaforik olarak yok edilememiştir.

Resim 1: Modern Toplum Mühendisliği'nin Ürünü; Ütopya & Distopya?

Umudunu kaybeden toplum, yönetenin dışındaki dış adreslerin de toplum mühendisliği için önemli fırsatlar oluşturmaktadır. Çare ütopya'ya yani umut

¹⁴ Tom Moylan, *Demand the Impossible: Science Fiction and the Utopian Imagination*, Peter Lang AG, (2014), 231.

¹⁵ Atasoy, a.g.e., (2017), 62-63.

toplumuna dönüş yollarını bulmaktadır. Bu nedenle, dünyada sanattan pedagojiye, mimariden sosyolojiye, tarihten toplum mühendisliğine pek çok alanda ütopya çalışmaları yapılmakta, ütopya algısı üzerinde durulmaktadır.

Sonuç olarak, Modernlik henüz tamamlanmamış bir projedir. Modernlik projesinden geriye atık bir toplum kalmıştır¹⁶. Ancak, insanoğlunun en büyük yetilerinden birisi durduramayacağı şeyleri başlatabilme gücüdür. Bunlar savaşlar, devrimler ya da büyük felaketler gibi büyük yıkımların yol açtığı yeni ve büyük başlangıçlardır. Bu elde kalmış post'lar evreninde bir kara deliktir. Nitekim karamsarlığın, hüsrânın yalnızlığın, parçalanmışlığın, kargaşanın, acının ve ölümlerin hüküm sürdüğü bu ortamda düşünürler distopyaya yönelmektedir. Çünkü yaşanan acıları, yıkıcı olayları, hayal kırıklıklarını gördükten sonra, insanları, vatandaşları ve toplumları uyarmak, ikaz etmek, eleştirmek gibi kaygılar taşımaktadırlar. Yapılan distopik çalışmalarda sunulan hayali toplum düzeninde genellikle birey/ana karakter ve sistem arasındaki çatışmadan bahsedilir. Bu çatışmada, güç dengesi, hegemonik söylem, epistemolojik üstünlük, manipülatif tutum gibi faktörler önem kazanmaktadır. Modern dünyayı çözümlenin yolu olarak bilgi dünyasına ilişkin yeni bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu da Post-Modernizm'in temelinde olan şeydir.

Modern Dünyada Bilgi ve İktidar

Tüm ütopyalar gibi Modernizm'in kendisi de bir kesinlik arzusudur. Modernliğe ait düzen fikri, hükmedemediği her türlü belirsizliğin varlığıyla daha çok katılaştır. Katılaştırırken de sınır çizer. Her modern devletin hem dış hem de iç sakıncalarının oluşturduğu düşman algısı, ütopyayı bir paranoyanın içine sürükler ve aşırı belirlenimciliği, yeniden tanımlanan sınırları, sürekli olarak yeniden yaratılan iç ve dış düşmanları yanında getirir. Benedict Anderson'a göre; ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur; kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık verilmiş şekilde hayal edilmiş bir cemaattir¹⁷. Yani, bugün içinde yaşadığımız devlet sistemi, toplum yapısı, milliyetçilik, çizdiğimiz hemen hemen tüm sınırlar, savaşlarımız, uğrunda ölmelerimiz hep bir hayalin ürünüdür. Eleştirilerin merkezinde bireyi bir yandan yüceltirken bir yandan da modern devlet anlayışıyla baskı ve kontrol altında tutan iktidar yer alır. Bu, vatandaşından korkan, paranoyak bir iktidardır. Kendi geleceğini ve sürekliliğini sağlamak adına bireysel özgürlükleri engellemekten kaçınmaz. Hatta düşünce, duygu ve bedenleri kontrolü altında tutar. Her türlü direniş imkânını da ortadan kaldırmayı amaçlar. Baskı uyguladığı bireyler artık vatandaş değil otomatize edilmiş birer makine, adeta kurbandır¹⁸. Distopyalarda kitleler olaylar karşısında bir umursamazlığa bürünür ve bu hal toplumun kendini feshi ile sonuçlanır. İnsanlar değerlere karşı bir aldırışsızlık içine girmişlerse ama bu değerlere karşı bir tehdit hissetmiyorlarsa, ortaya çıkan huzursuzluk bütün bünyeye yayılabilir ve ölümcül bir sonuç doğurabilir¹⁹. Distopya toplumu, bir hiper-modern tahakküm ile yalıtılan ötekilerin, unutulduktan veya unutturulduktan sonra yok edilmeleridir. Aslında yaşanan, insan bedenini ve özgürlüğünü ele geçiren biyo-siyaset anlayışının dünyayı olağanüstü halin geçerli olduğu bir kampa dönüştürdüğü, totalitarizmin hâkim olduğu

¹⁶ Mesut Hazır & Talha Deveci, *Hayat Bir Distopyadır, Modernlikten Postmodernliğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi İçinde Toplum*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 113.

¹⁷ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev.: İ.Savaşır, Metis Yayınları, (İstanbul, 2011), 21.

¹⁸ Pınar K. Üretmen, *Foucault'nun İktidar ve Kavramı ve Agamben'in Olağanüstü Hal Açılımı*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 143.

¹⁹ C.Wright Mills, *Sosyolojik Tahayyül*, Çev.:Ö.Küçük, Hil Yayınları, (İstanbul, 2016), 23.

bir yaşamdır ve burası artık her türlü ideolojik bakışın iç içe girerek özelliğini kaybettiği yerdir²⁰.

Modernite'nin, sıklıkla baskıcı mekanizmalara dönüşebilen katı rasyonalite ve teknolojik verimlilikle bağlantısı, bireyleri gözetim altında tutma özelliği ile ilişkilidir. 'Kartezyen perspektifçilik' olarak da tanımlanan bu modern vizyon, belli bir uzaklıkta durarak, dünyaya hükmetme yolundaki rasyonalist bir proje ile bağlantılıdır²¹. Bu rasyonel vizyon, 'canlı olmayan mutlak göz' işlevi üstlenmektedir. Bu göz, kurumsal güçlerin (odalar, evler, fabrikalar, okullar, hastaneler gibi) farklı ortamlarda yaşayan tebaaları hakkında bilgi edinebilmelerine aracılık eden, modern çağda gelişen ve gittikçe büyüyen bir gözetleme biçimi olarak yorumlanmaktadır²².

Günümüzde gözetleme; sosyal medya ve genelde internet üzerinden kişisel verilerin korunması tartışmalarının yoğunlaşmasının da gösterdiği gibi, tüm bireyleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Gündelik hayatın giderek daha fazla kayıt ve kontrol altına alınması mahremiyetin sonunu getirirken, polis devletinin somut ve belirli kontrolüne karşın sanal uzam ve dijital sistemler tarafından kontrol edilen Post-Modern dünyada denetim ve gözetleme gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Modernliğin yaratmaya çalıştığı disiplin toplumu, bireyleri sabit mekânlar içinde tutma mantığına dayanmakta iken, Post-Modern toplumda elektronik ve dijital denetim sistemleri egemen olmuştur.

Distopyalarda iktidarlar, bilgiyi üretmeyi, var olan bilgiyi kendi istediği gibi denetlemeyi ya da ortadan kaldırmayı hedefler. Bir iletişim aracı olarak internet, toplumlar tarafından kullanılmaya başlandığından bu yana bir demokrasi ve ifade özgürlüğü havarisi olarak sunuldu. İlerleyen zamanlarda ise işin çok da söylendiği gibi olmadığı anlaşıldı. Çünkü siyasi iktidarlar kendilerinin müdahale edemediği bir mecranın varlığına katlanmak istemediler ve kısa zamanda bu mücadele alanında da yerlerini aldılar. Toplumun internet aracılığıyla elde ettiği en büyük avantajlardan birisi siyasi iktidarların gizlediği bilgilerin bir kısmına erişebilmeleridir.

İktidarların diğer bir işlevi, gerçekliğin yeniden üretimidir. Foucault, iktidarın nesnelere ve kavramları sorunsallaştırma yoluyla doğru-yanlış oyununa dâhil ettiğini belirtir. Siyasal erk, bir kavram hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğuyla ilgili bilgiler üretir. Örneğin cinselliği sorunsallaştırarak, kendi doğrularını ve yanlışlarını üretir ve bu doğruları tıbbi, psikiyatrik ya da dini yollarla dağıtır. Cinsellik, iktidarın beden üzerinde egemen olma yöntemlerinden biridir. Bilgi artık iktidar olgusu olmuştur, iktidarı destekleyerek ona katkıda bulunur²³. Bilim adamlarının çalışmalarının da tarafsız olmak yerine iktidarı desteklemesi beklenir. Bu sistem iktidarın her yerde var olma ve sürekli gözetleme isteği ile işlerlik kazanır.

Hiç kimse ne zaman gözetlendiğini bilemez, her an izlenme hissi ile yaşamaya devam eder. Bu nedenle, hareketlerine dikkat etmeye çalışır. Bir süre sonra kendi kendini gözetleyerek denetleyen öznelere dönüşür. Bu, iktidarın her an denetleme, baskıyı her daim sürdürme amacını uygulamasında çok elverişli bir mekân yaratır. Her an gözetlendiklerini düşünen insanlar, iktidarın uygun gördüğü bir normallik çerçevesinde kalmaya çalışırlar. Böylelikle iktidar dışsal baskı olmak yerine, içsel bir

²⁰ Üretmen, a.g.e., (2017), 164.

²¹ Kevin Robbins, *İmaj ve Görmenin Kültür ve Politikası*, Çev.: N.Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 1999), 45.

²² Jon Orr, *Sinema ve Modernlik*, Çev.:A. Bahçıvan, Ark Yayınları, (Ankara, 1997), 84.

²³ Michel Foucault, *İktidarın Gözü - İktidar ve Bilgi*, Çev.:İ. Ergüden, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 2003), 76.

kontrol mekanizmasına dönüşür. İktidar bilgiyi üreterek, normal ve anormal olanı belirleyerek egemenliğini kurar ve her an gözetleyerek bu tahakkümü sürekli kılar²⁴. Düşünce polisi her an peşinizdedir ve her an birileri tarafından bir hareketiniz beğenilmediği için ihbar edilebilir ve suçlu sayılabilirsiniz. İhbarlar teşvik edilmiş, ihbar edenler “kahraman” muamelesi görmektedir.

Ünlü sosyolog Max Weber (1864-1920), entelektüelleşme ve rasyonalizasyon süreçlerinin egemen olduğu bir dünyada bilimsel gelişmenin parçalanmaya denk düştüğünü; kolektif ve bireysel yaşamdaki ‘anlam’ın devre dışı bırakıldığını ve geriye yalnızca şimdiki zamanın araçsal önceliklerinin kaldığını; bir başka deyişle dünyanın büyüünün bozulduğunu belirtmektedir²⁵. Böyle bir bilgi hali, modern toplumların ve siyasetin dayandığı rasyonalite ölçütlerinin hiçbir zaman tam anlamıyla pratiğe dökülmediğini gösterir. Bu ölçütlerin zeminini oluşturan, duyguların bilme, üretme, eyleme alanlarının dışında, hissetme, üreme, davranma alanlarıyla tanımlanmasıyken, aynı zamanda bu tanım pratikte her zaman reddedilir. 21. yüzyılın ev sahipliği yaptığı distopya, artık bu reddin gizlenemezliğine, çelişkinin maskelenemezliğine ve ertelenemezliğine bağlı olarak anlaşılabilir. Aklın hükmü altında olduğu varsayılan duyguların akli teslim aldığı bir dönemde, akademik yaşam gerek toplumsal gerekse siyasal uzantılarıyla distopyanın göbeğinde yer alır. Nihayetinde, böyle bir akademinin sosyo-politik uzantıları, var olmanın şahsiyete kilitlenmesi, şahsiyetin birliktelik erdemini ve dolayısıyla yurttaşı sahneden kovması ile görünürlük kazanıyor. Günümüzde iletişim teknolojisindeki devrimler ile mekân; zaman tarafından yok edilmektedir ve coğrafyanın sonunun gelmesi ile zaman ve mekâna ilişkin algıda bir temsil krizi yaşanmaktadır. Zamanının ritmi hiç olmadığı kadar hızlanırken, küreselleşme süreci, siber uzayın önem kazanması ve bilginin elektronik ortamda dolaşıma girmesi ile birlikte toplumsal ilişkiler coğrafi engellerden sıyrılmıştır. Mekân-zaman engelini aşılması ile birlikte dünyamız küçülmüş ve bilgisayar merkezli hale gelmiştir. Günlük hayatın siber dünya tarafından kuşatılması mekân üzerinden sağlanan aidiyet duygusunu sarsmaktadır. Bilgi ve imajların hızlı akışkanlığı ve tüketilmesi ile ortaya çıkan zaman-mekân sıkışması bireyin, çevresindeki gerçekliği anlamlandırma ve bu gerçeklikle baş edebilme yetisini zedelemiştir.

Post-Modern Dünya; Ütopya-Distopya, Gaz Bilgi

Post-Modern kurama göre üç tür dünyadan bahsediyoruz; geleneksel (Modern öncesi), Modern ve Post-Modern.

(1) Geleneksel toplumlarda birey, zaten kurulu olan ezeli bir kozmik düzenin içine düşüp, tüm rolleri verili halde bulur. Vakti geldikçe o rolleri sorgulamadan kuşanarak, bir uyum içinde yaşar ve ölür. Böyle bir toplumda dünyaya ve topluma dair bir ütopya yoktur. Genellikle dini evren tasvirlerine iliştilmiş ideal toplum örneklerine rastlanır²⁶. Her şey ötelere ve atalar tarafından belirlenmiş ve yerli yerindedir. Kozmos ile iç içe bu birey ve toplumun ‘iyi hayat’ söylemine ihtiyacı yoktur. Zaten tanımlanmış bir iyi hayat yaşanıp gidecektir. Cennet, insan tarafından yaratılacak bir yer olmayıp, o ancak sürülecek erdemli bir hayatın ardından kazanılacak olandır. Din ile bilim veya din adamı ile bilim adamı ayrılmış değildir. Hayat ile ölüm bile ayrılmış değildir. Ölüm her yerdedir ve geliverendir. Hayali odak,

²⁴ Üretmen, a.g.e., (2017), 158-159.

²⁵ Aktaran, Alan Woolfolk, *Disenchantment and Rebellion in Alphaville*, Steven M. Sanders (Ed.) The Philosophy of science Fiction, Lexington, Kentucky, The University Press of Kentucky, 2008, 196.

²⁶ Krishan Kumar, *Ütopyaçılık*, Çev.:A.Somel, İmge Kitabevi, (Ankara, 2005), 57.

Tanrı tarafından belirlenmiştir ve onu belirleyecek olan birey ya da toplum değildir. Özetle, geleneksel bir toplum ütopya üretmez ve bir ütopyaı gerçekleştirmek için dünyanın tümünü buna göre dizayn etmeye yeltenmez²⁷. Tüm zamanlar için bir cennet yaratmak Tanrı'nın işidir ve ona cesaret etmek tanrılaşmayı gerektirir.

(2) Modern dünyanın 17. yüzyılda Avrupa'da ulus-devlet anlayışının ortaya çıkması ile başladığı kabul edilir. Modernite'nin temel unsurları tartışmalı olsa da genellikle; genellikle devlet olmayı, endüstriyel ekonomi, Kapitalizm ve sınıf sistemini kapsar. Kendi iddiasına göre, Modernite, ham halde bulunduğu, düzensiz, belirsiz bir kaos toplumu işlemeye başlar. Çoklu ve heterojen olan varlık alanını kaos olarak tanımlayan modernlik, tasarımcı modernliktir. Modern toplum var olabilmek için kendi ötekisine ihtiyaç duyar ve şiddete dayalı kapsama ve dışlamalara başvurur. Modern'in ötekisi Post-Modern değil, geleneksel olandır, Post-Modern'i ise yok sayar.

(3) İnsanlık Modern öncesi ve Modern'den sonra şimdi Post-Modern döneme geçiş halindedir ve bu dönem radikal sosyal değişimlerle uzun vadede gelecektir. Önemli ekonomik ve teknolojik değişimler, sosyal yapılar ve bireyler üzerinde etki etmektedir. Makro seviyede; sanayi dönemi siyasi ve ekonomik sistemleri parçalanmakta ve sermaye yoğun üretim, şehirleşmiş ulus-devletlerden bilgi yoğun, dağınık ve küresel sistemlere doğru yeniden yapılanmaktadır. Yeni dönemin ana unsurları şunlardır;

- Sanayileşme sonrası; işgücü ve ekonomik değer arasındaki denge artık fabrika ürünü eşyalardan bilgi yoğun hizmet sektörüne doğru kaymaktadır. Bu dönem, aynı zamanda makine teknolojisinden entelektüel teknolojiye geçişi temsil etmektedir²⁸.

- Post-Fordizm; Taylorcu idealden kaynaklanan kitlesele üretim modelinin kullanımını azalmakta, ürünler farklılaşmakta ve daha özel pazarlara girerken, işçiler üretim sürecine daha az katılmaktadır.

- Küreselleşme; sosyal, ekonomik ve bilgi alanındaki değişimler küresel ölçekte yaşanmakta, devlet; şirketler, eğitim ve sağlık kurumları gibi modern birimleri artık kontrol edememektedir.

Kapitalizminin son iki yüz yılda yaşadığı krizler içerisinde muhtemelen en dip dalgası ile sarsıldığı bir evredeyiz. Liberal Modernite'nin sosyo-politik olgularının, tam da modernlik ütopyasına ilişkin, çelişkili-kontrolsüzlük-bilginin akıl dışılaşması/akıl dışı kullanılması üçlüsünde somutlanan distopyaya doğru itiliyoruz. Bu Modern düzen, belirli bir kapitalist örgütlenme biçimiyle, birlikte yaşamının sınırlarını çizen belirli bir siyasi birimle doğrudan ya da dolaylı bağlantılı ölçüde tam da bu faydaya kilitlenme, salt bilmek yerine belirli bir ölküye, davaya, toplu çıkara yönelik olarak bilmek pratiği üzerinden işlediği ölçüde, Modern'in distopyasını içerisinde barındırmaktadır. Bu distopya, 20. yüzyılda hesap-denetim-rasyonalizasyon üçlüsü tarafından kurulan akademik bilgiyle piyasa/iş/çalışma bilgisinin neredeyse özdeşleştirilmesiyle, 21. yüzyılda akademik bilgiyle an'ın bilgisinin an'a kilitlenerek özdeşleştirilmesi olarak tanımlanabilir.

Batıda eğitim hala Fordist Kapitalizmin üniversiteleri içerisinde akan Weberyen sorumluluk ve Kantçı vatandaşlık etiği bileşkesi üzerinden yürüyor. Modern akademinin distopyası şu şekilde açıklanabilir; an'a kilitlenen, an'da bırakılan, esnetilmeyen, uzatılmayan, üzerine konuşulmayan, konuşulduğu an'da

²⁷ Charles Taylor, *Seküler Çağ*, Çev.:D.Körpe, İş Bankası Kültür Yayınları, (İstanbul, 2014), 41.

²⁸ Daniel Bell, *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books, (New York, 1999), 34.

eskiyen, dolayısıyla biriktirilmeyen, aktarılmayan bilgi; **gaz halindeki bilgi**²⁹. Zaman-mekân sıkışması (kaç zamanda kaç yayın gibi) içinde akademik bilgi kotarıldıkları ölçüde tüketime yönelik oldu ve dolayısıyla kalıcılık unutuldu, bilginin gaz haline mahkûm olundu. Vakıf/devlet üniversitelerinin sermaye piyasaları içine sokulması ya da karşılıklı davetler ile; akademik bilgi, üretiminin niteliği ve niceliği, Neo-liberal serbest piyasa düzenine ve gittikçe Post-Fordist üretime yani Anglo-Amerikan modeline sabitlendi.

Ütopya sayesinde, insanoğlu umudunu ve iyimserliğini kaybetmemeye çalışmıştır. Ancak, son 150 yıldaki savaşlar, ekonomik krizler, çevresel etmenler, teknolojik gelişmeler ve insanlık dışı olaylar, ütopya düşüncesinin sarsılmasına yol açmıştır. Hatta ütopya düşüncesinin naif olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda daha karamsar toplum düzenlerini, hayal kırıklığını, başarısızlığı ve sosyal gerçeklikleri anlatan “distopya”, anti-ütopya türü olarak ortaya çıkmıştır³⁰. Ütopya düşüncesi yüzyıllar boyunca varlığını koruyup, birçok yeni bakış açısına olanak sağlamıştır. Distopya toplumu, bir “post”lar evreni içinde salınır. Distopya olarak Post-Modernlik, hedefe ulaşmadan biten yolculuk, açmadan solan çiçek, dalında kuruyan meyvedir. Post-Modernlik, toplumsalın sonudur; sokağa dökülen kitleler değil, sessiz yığınlardır. Onlar tepkisizdir, tepkisizliğin nötr olma gücüdür. Distopyalarda dostlar hızla düşmana, düşmanlar dosta dönüşür ve bir düşman (öteki) belirlemek çok kolaydır. Kendi yazgısını elinde tutamayan toplum, huzursuzluk ve aldırıışsızlık içindedir. Korkular içinde yaşamayı kabullenmiş (ya da kabullenmek zorunda bırakılmış) bir toplum ve bu korkulardan beslenen, varlığı buna bağlı mekanizmaların söz sahibi olduğu bir toplum manzarası çizilmektedir. Bu, çoklu belirsizlik içinde bir unutmaya uygarlığıdır. İnsanlar, ızdıraplar içinde debelenir, debelendikçe batar. Post-Modern özne, küresel iletişim ağının anıdalık ve hız özelliğine uyum sağlamak zorundadır. Post-Modern kahraman, akışkan ve esnek bir kimliğe sahip olma özelliğini taşıyarak, kolektif bellek duygusunun ve bütüncül bakış açılarının zedelediği şekilsiz bir evrende, kendisini farklı zaman ölçeklerinde yaşatabilecek bir devingenlik içine girer. Yaşadığımız dünya artık bir heterotopya yani çok sayıda bölük pörçük dünyanın olanaksız bir mekânda üst üste binmesi ya da ortak olarak ölçülemeyeceği halde birbiriyle üst üste ya da yan yana getirilmesidir³¹.

Post-Modernite ve Post-Modernizm

Post-Modern kavramı ilk defa 1930'larda ortaya çıktı. 1950 ve 60'larda Batıdaki kültürel gelişmeleri açıklamak için kullanıldı. 1970'lerin sonunda ise bir sosyal teori haline gelmeye başladı³². Sosyal bilimler ile ilgili olarak, Post-Modernizm, objektif bilimsel metoda da karşı çıkıyor, gerçeğin şartlara ve kültüre bağlı olarak değişebileceğini iddia ediyordu. Post-Modernite, ilk kez 1979 yılında yazdığı bir raporda Jean François Lyotard'ın gündeme getirdiği sınırlarını çizdiği ve tanımladığı bir kavramdır³³. Bu tanımlama, uzun yıllar boyunca tartışılmış olsa da hemen her zaman temel alınmıştır. Lyotard, Modernist döneme ait büyük inançların, meta anlatıların ve büyük ütopyanın geçerliliğini yitirdiğini belirtir. Post-Modernizm'in ne olduğu hala çok tartışmalı bir konudur. Post-Modernite ve Post-Modernizm'in herkes tarafından kabul edilmiş tam bir tanımı da yoktur. İlginç olan Post-Modernizm,

²⁹ Simten Coşar & Leyla Bektaş-Ata, *Modernin Distopyası: Neoliberal Akademiyi Birlikte Oto-Etnografiyle Anlamak*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 75.

³⁰ Atasoy, a.g.e., (2017), 55.

³¹ David Harvey, *Umut Mekanları*, Çev.:Z. Gambetti, Metis Yayınları, (İstanbul, 2008), 64.

³² Perry Anderson, *The Origins of Postmodernity* (London: Verso 1998);

³³ Jean François Lyotard, *Postmodern Durum*, Çev.: İ.Birkan, Bilgesu Yayıncılık, (İstanbul, 2013), 16.

kullandığımız Modern yaklaşımın epistemolojik varsayımlarını ve metodolojik yöntemlerini reddeder. Yani istihbarat kuramındaki anlayış (knowledge) ve bilgi kavramlarına karşı çıkar, gerçeğin tüm çeşitlerini anlamsız bulur ve nihayetinde modern politika tavsiyelerine de karşıdır³⁴. Bu yüzden bırakın bir istihbarat reformuna temel teşkil etmeyi, politikayı desteklemeye odaklanmış, realist bir istihbarat konseptine nasıl katkıda bulunacağı bile zor gözükmekteydi. Ama son yirmi yılda yapılan çalışmalar, beklenmedik sonuçlar doğurdu.

Post-Modernizm, çoklu kimliklerin varlığına dikkat çekmektedir. Temel beş Post-modern tema şunlardır;

- Büyük anlatıların sonu; Post-Modernizm, modern'in toplum ve bilgi ile ilgili büyük, birleşik teorilerini reddeder. Onun yerine alternatif açıklamalar ve daha parça parça dünya görüşleri önerir. Modernizm'in doğrusal ve ilerici tarih gelişim anlayışı yerine, kırılğan ve kaos içinde bir hikaye ortaya koyar.

- Mutlak gerçekleri aramaya son; Post-Modernizm objektif gerçeği reddeder ve onun yerine araştırmacının rolüne odaklanır. Gerçeği bulmak için gözlemlerden ziyade bilginin yaratılmasında sosyal ve dil yapılarını dikkate alan okumalara önem verir.

- Kayıp merkezler ve belirsiz kimlikler; Post-Modernizm, Modernizm'in en temel olgusu olan bireysel kimliğe farklı bakmaktadır. Post-Modernizm, kadın/erkek, insan/makine, yerel/küresel gibi zıt kutupların sosyal kimliğin yapılarını yeniden inşa etmede dikkate almayı savunur. Çağdaş toplumda teknolojik, sosyal ve ekonomik değişimler bu zıtlıkları etkilemektedir.

- Akıcı sınırlar; Modernistlerin katı kenarlı sınırları ortadan kalkmaktadır. Büyük anlatı seviyesinde, birbirine rakip Modernist yaklaşımlar (politik-ekonomi, teknolojik determinizm, sosyal inşacılık, Liberalizm & Marksizm) daha akıcı ve çok yüzlü açıklamalarla yer değiştirmektedir. Empirik seviyede; devletler, bölgeler, kültürler ve şirketler arasındaki sınırlar, ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimin sonucu olarak daha bulanık hale gelmektedir.

- Bilgi ekonomisi; ekonomistler ve kültürel teorisyenler, bilgi ekonomisinin ortaya çıktığı ve sanayi sonrası toplumlarda üretimin daha az kitlesel olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu gelişmeler toplumun daha çok çözülmesinin bir göstergesi olarak, ağlara dayanan hiyerarşik yapılardan ve interaktif kişisel medyadan, şirket sadakatine son vermeye ve otonom bilgi işçiliğinin artışına doğru bir trend getirmektedir.

Post-Modern konsept çerçevesi sanat, ticaret, toplumsal ilişkiler ve yönetim gibi pek çok sosyal alana uygulandı. Yakın zamanda ordu için de yapılan tartışmalar istihbarat teşkilatları için de faydalı bir bakış açısı ortaya koydu. Bilim adamları günümüzün Modern esaslı askeri kurumları üzerinden Post-Modern ordu için bir konsept üzerine çalıştılar, analizler yaptılar³⁵. Soğuk Savaş'ın tek boyutlu analitik yapılanması yerine 1990 sonrasında yaşanan değişimleri esas alacak bir konsept dahilinde silahlı kuvvetlerin rolleri, görevleri ve yapısında değişiklikler yapılması düşünüldü. Söz konusu değişiklikler, artık çatışmalarda ulus-devletin rolünün azaldığı ve Batılı orduların kendi toplumlarından gittikçe daha marjinal hale geldiği bir döneme

³⁴ Pauline M. Rosenau, *Postmodernism and the Social Sciences: Insights, Inroads and Intrusions* Princeton University Press, (Princeton, 1992), 3.

³⁵ Bernard Boëne, 'A Tribe among Tribes: Postmodern Militaries and Civil-Military Relations?', XIV th World Congress of the International Sociological Association, Montreal, 26 July – 1 Aug. 1998, 1.

geldi. Bu adaptasyon için en çok askeri sosyologlar çalıştı ama başlangıçta aralarında çok az fikir birliği vardı. Çalışmalara katılan iki önemli bilim adamı orduyu muhafazakâr bir yapıda tutmakta yani Modernite'ye karşı değişimlere karşı gelmekte ısrar etmişti. Ancak, zamanla ordunun dikkat çekici bir şekilde Modern yapıdan, başlangıç seviyesinde de olsa daha farklı bir yapıya geçtiği görüldü³⁶. Batılı silahlı kuvvetler ile istihbarat teşkilatları arasındaki yakın tarihsel ve kurumsal ilişkilere bakarak, Post-Modern ordu üzerindeki tartışmalar istihbarat alanına kaydırıldı. Zaten iki yapıda modern, bürokratik devletin temsilcisi idi. Soğuk Savaş sonrası roller ve görevler askeri ve istihbarat kurumları için benzerdi. Ancak, istihbarat toplumu için tamamen orduya benzer bir bakış açısı ele alınamazdı. İki önemli fark vardı. Öncelikle iki kurumun ortaya çıkışı eş zamanlı değildi. Bugünün silahlı kuvvetleri, yüzyıllar öncesinden gelen bir kültürün göreceli bir evrimi idi. Modern Batı istihbaratı ise 20. yüzyılın ortalarında doğmuştu. İkinci olarak, istihbaratın varlık nedeni bilgi/istihbarat üretimi olduğundan, Post-Modernizm'in tanımladığı trendlerden çok daha fazla etkilenecekti. Çünkü bu trendler bilginin doğası ve bilgiye yönelik faaliyetlerin kurumsallaşmasında köklü dönüşüm gerektirmekteydi.

Post-Modern İstihbarat..

Post-Modern istihbaratı anlamak için öncelikle istihbaratın nereden nereye geldiği ile ilgili bir durum tespiti yapmak gereklidir. Tıpkı devlet ve ordu gibi istihbarat yapıları da Modernite'nin bir ürünüdür hatta diğerlerine göre daha geç bir üründür. Modern dönemde devletler, bürokratik ulus devletler haline gelmiş, sanayileşmiş ve kitlesel savaş kabiliyetleri edinmiştir. Bununla beraber, çağdaş Batılı istihbarat, İkinci Dünya Savaşı sonrası karmaşık bürokratik yapılar, stratejiler ve taktikler, doktrinler, süreçler ve kültürler, profesyonel kişilerin ortaya çıkması gibi gelişmeler içinde şekillenmiştir. Soğuk Savaş boyunca modern Batılı istihbarat toplumunu, bir garnizon devlet içinde küresel gözetleme kabiliyetine sahip daimi bir istihbarat bürokrasisi temsil ediyordu³⁷. Bu istihbarat toplumu diğer modern devlet kurumları ve Kapitalist kurumların özelliklerini taşıyordu. Örneğin istihbarat üretimi bulunan çark konsepti, Fordist üretim modelinden alınmıştı. Çoğu istihbarat kurumlarının hiyerarşik ve bürokratik teşkilat yapıları, Weberyen bürokrasi modeline yakındı. İstihbarat toplumunun teşkilat ve faaliyetleri Soğuk Savaş'a özel jeopolitik ve teknik ihtiyaçlara göre düzenlenmişti. Soğuk Savaş'ın istihbarat gayretlerine yön veren üç önemli özelliği vardı;

- Algılanan tehdit daha çok ideolojiktir ve ölçeği ile itibarı ile Sovyet hedefine yönelik süreç ve profesyonelliği öne çıkardı.

- Hedefin katı ve askeri doğası nedeni ile istihbarat gayretleri gizli ve uzmanlaşmış toplama yöntemleri ile teknik askeri, bilimsel ve ekonomik emarelere yöneltildi.

- Soğuk Savaş esnasında bazı sürprizler yaşansa da jeopolitik ortam öngörülebilirdi ve temel istihbarat görevi, SSCB'nin stratejik ve askeri varlıklarının izlenmesi ve öngörülebilirliğin belirli sınırlar içinde tutulması oldu.

Soğuk Savaş'ın bu özellikleri, toplumdan uzak ve gizli modern istihbarat

³⁶ Bradforth Booth and David R. Segal, 'Are Post-Cold War Militaries Postmodern?', XIVth World Congress of the International Sociological Association, Montreal, 26 July – 1 Aug. 1998, 2.

³⁷ Christopher Andrew, *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*, Heinemann Press, (London, 1985), 17.

teşkilatlarını şekillendirdi³⁸. Soğuk Savaş'ın bitişi ise Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve tehdidin doğasının değişmesi nedeni ile Batılı istihbarat toplumlarında değişim ve reform baskısını getirdi. Reform tartışmalarına; bilgi devrimi, ulusaşan ve devlet-dışı tehditlerin ortaya çıkışı gibi gelişmelerin etkileri eklendi. Radikal reform baskıları olsa da genellikle evrimsel Realizm anlayışı ile istihbaratta yeni rol ve görevlere göreceli bir adaptasyon süreci yaşandı. İstihbarat teşkilatları daha önce daha az odaklandıkları bölgesel sorunlar, terörizm, organize suçlar gibi konulara yöneldiler. Teknolojik gelişmeler ise istihbaratı bir yandan açık kaynakları kullanmaya itti, diğer tarafta teşkilat içinde teknolojiye dayalı uygulamaları getirdi. Bununla beraber, yapılan reformlar jeopolitik gelişmeler ve bütçe baskılarına yönelikti, bu yüzden geçici tedbirler olmaktan öteye gidemedi. İstihbarat teşkilatlarının hızla gelişen ve öngörülemez güvenlik ortamını yakalamakta hep geride kaldığı endişesi bugün de devam ediyor. İhtiyaç duyulan daha geniş ve henüz aşına olunmayan bir yaklaşımla istihbarat kurumları ve istihbaratçılara yeni bir konsept üretilmesi ile ilgili ip uçları Post-Modern teori içinde saklı olabilir.

Post-Modernizm'in çağdaş istihbarata olası katkılarını anlamak için şu şekilde bir özet yapabiliriz³⁹;

- **Hedeflerin, rollerin ve görevlerin parçalanması**; İstihbaratın büyük anlatısı Sovyetlerin çökmesi ile birlikte sona erdi. Şimdi istihbarat toplumu; çoklu, üst üste ve sık sık birbirine zıt anlatıları anlamaya çalışıyor. Tıpkı Post-Modern edebiyat gibi bugüne kadar dışlanan ve marjinal kabul edilen sosyal grupların seslerini duymaya başladı. Böylece Post-Modern istihbarat, önceden marjinalize edilen hedefleri keşfetmeye başladı. Soğuk Savaş zamanında odak noktası SSCB'nin olduğu güvenlik ortamında görünen, yavaş ve doğrusal gelişmeler istihbarat toplumuna rahatlık sağlıyordu. Bugün ise istihbarat toplumu kaotik bir dünyada dinamik sistemlerin unsurlarının neden olduğu doğrusal olmayan gelişmeleri anlamak zorundadır.

- **Bulmacalar değil sırlar**; Soğuk Savaş istihbaratı problemi tanımlar, aradığı gerçeği bilir ve buna göre istihbarat çalışmalarını yönlendirirdi. Çağdaş istihbarat ise aradığı gerçeği bilse bile tam olarak neyin peşinde olduğunu bilmemektedir.

- **Kimlik**; Soğuk Savaş döneminde istihbarat teşkilatı için kimin kime karşı olduğunu anlamak zor değildi. Bugün hükümetler, devlet dışı aktörler, çokuluslu şirketler istihbaratın üretildiği ve kullanıldığı yapılardır ve bu ağın aktörlerinin konumlarını belirlemek kolay değildir.

- **Akıcı sınırlar**; Batı istihbaratı uzun zaman önce UKUSA sinyal istihbaratı (Echelon) ile zaten küreselleşme yoluna girmişti. Ancak, gene de Soğuk Savaş zamanında ülkelerin açık ve geçirgen olmayan sınırları vardı. Çağdaş ortamda ise bu sınırlar akıcı ve geçirgen hale gelmektedir. Bir yandan bilgi ve istihbarat üreten yatay bilgi ağları, dikey devlet yapıları ile rekabet ederken, diğer yanda sınırlara sadakat ve istihbarat teşkilatı içinde profesyonel uzmanlık erimektedir. Gizli teknolojiler ve uzmanlık alanındaki işlerin gittikçe özel sektöre kayması ya da ticari teknoloji ve uzmanlıkların gittikçe daha çok istihbarat alanında da kullanılması bu dönüşümü getirdi.

- **İstihbarat fabrikasının sonu**; İstihbarat üretimi klasik endüstriyel üretim

³⁸ Michael Herman, 'Diplomacy and Intelligence', *Diplomacy & Statecraft* 9/2 (July 1998), 1–22.

³⁹ Andrew Rathmell, *Towards Postmodern Intelligence*, *Intelligence and National Security*, (2002), 17:3, 97-98.

konseptinin bir parçası idi. Bilgi ve haberleşme teknolojisi ve sosyal değişim ile hayata geçen bilgi ekonomisi, istihbarat işinin kapsamını da tıpkı ticaret, hükümet ve orduda olduğu gibi değiştirmektedir.

Peki, Post-Modern ortamda istihbaratçı nasıl olmalıdır? Post-Modern istihbaratçı, tutsak edici geçmişe ve büyük harflerle yazılan hiçbir gerçeğe bel bağlamadan yalnızca içinde bulunulan koşulları tarafsız olarak resmetmeyi dener. Böylece anlatılan ütopyalarla gerçeklerin ne kadar örtüştüğünü test eder. Gerçeğin daha iyi görülebilmesi için, alışlagelen tüm mantık kurgularından vazgeçer. Böylelikle tek bir doğrultuda hareket eden ve düşünen türden kopyaları çoğaltmaktan uzaklaşır. Geleneksel ilişkiler, tarih anlayışı, doğaya bakış ve dünya algısını tersine çevirir. Önüne set çekilen ahlaki ve vicdani değerleri serbest bırakır. Yalnızca düşmanın hedef gözetildiği bir nefret çarkının yerine, yeni bir bilgi sistemine, ayrışmanın, sınıflanmanın kusursuz olduğu bambaşka bir etik manzumesine geçiş yapar.

Post-Modern İstihbarat Uygulaması

Post-Modern anlayışın, Post-Modern istihbarat toplumunda hayata geçmesi ile ilgili dört örnek kullanılmaktadır.

Bilgi Devrimi. Siber ve dijital teknolojiler, dönüştürücü özellikleri ile sosyal, ekonomik ve siyasi yapıları değiştirmeye devam ediyor ve bu devrimin sonunun nereye varacağını henüz göremiyoruz. Bilgi ve haberleşme teknolojilerinin istihbarat dünyasına pek çok yansıması oldu. Özellikle teşkilat ve kültür alanında olanlar en çok dikkati çekenlerdi. Bilgi devrimi, tıpkı Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan fabrika modeline göre kurulmuş şirketler ve silahlı kuvvetler gibi istihbarat yapılarını da değiştiriyor. Eski yapı hiyerarşik, görev esaslı, orta derece yöneticilerle yoğun ve göreceli olarak esnek olmayan bir sistemdi. Bilgi ve haberleşme teknolojilerinin getirdiği çağdaş yapı ise daha yatay, ağ esaslı, daha esnek ve görev odaklıdır⁴⁰. Bilgi ve haberleşme alanındaki gelişmelerin yansımaları o kadar geniş kapsamlıdır ki, bunları bir konsept alanında toplamak kolay değildir. Sermaye ve iş dünyasında bilgi endüstrisi öncü rol kazanırken, istihbarat dünyası da gittikçe bu devrimin getirdiği kültürel ve yapısal dönüşümün girdabına girmiştir.

Açık kaynak bilgisi. Açık kaynak bilgileri, jeopolitik olarak bilgi kaynaklarının daha serbest olması, bilgi ve haberleşme devriminin bilginin toplanma, birleştirilme ve dağıtımını daha kolay hale getirmesi ile gittikçe arttı. Üstelik yeni dönemde hedef alanının oldukça büyümesi, istihbarat teşkilatlarının mevcut bilgi bankalarını modası geçmiş hale getirdi. Bütün bu gelişmeler, açık kaynakları istihbarat çalışmalarının temeli haline getirdi ve pek çok istihbarat sorusu açık kaynaklar yolu ile cevaplanmaya başlandı. Ancak, açık kaynak ortamı bazı temel sorular ortaya çıkardı. Örneğin, açık kaynak ortamında istihbarat nedir? İstihbarat gizli bilgi olduğuna göre, istihbarat ürünlerine katma değeri nedir? Açık kaynak ortamında, uydu tv kanalından alınacak bir bilginin, bir muharip birliğin gönderdiği videonun veya bir uydudan gelecek yüksek çözünürlüklü resmin istihbaratın zamanındalık, doğruluk ve tamamiyet gibi geleneksel ilkelerine yansıması nasıl olacaktır? Açık kaynaklar; bilgi bankaları ve bireyler arasında yatay, ulusaşan, tasnif dışı bilgi ağları ile istihbarat yapılarında yeni yapılanmalar gerektirmektedir. Bu yatay ağlar, bazen özel dikey entegrasyonlar, kompartımanlar ve gizlilik dereceleri ortaya çıkaracaktır.

İstihbarat operasyonları. Yukarıda açıklanan trendler içinde, özellikle saldırgan istihbarat operasyonları ve algı yönetimi; uzun dönemli ve zamana uygun

⁴⁰ Savvas A. Katsikides, *The Societal Impact of Technology*, Aldershot, (Ashgate 1998), 37–49, 73-84.

kültürel, psikolojik ve siyasi anlama seviyesinde bilimsel bilgi (knowledge) gerektirecektir. Bu alanlarda harekete geçilebilir istihbarat için, bütün yönleri dikkate alacak çok yüzlü bir yaklaşım ve hedefi anlayacak dil ve toplumsal konuların inşa edilmesi gerekecektir. Bu tür bilgilere ulaşmak için, kurulu istihbarat teşkilat teşkilllerinden daha çok, asıl işi istihbarat olmayan yapılara başvurulacaktır. Dolayısıyla istihbarat toplama ve analizi için daha farklı yöntemler ve yapılar gerekli olacaktır. Savunma istihbarat operasyonları veya stratejik bilgi temini için ise, geniş kapsamlı, kamu, özel ve ulusaşan ağlar dâhil gerçek zamanlı siber izleme kullanılacaktır. Bu durum, geleneksel istihbarat yapıları yanında kamu ve özel sektörün birlikte ülke sınırlarını aşan bilgi paylaşımını gerekli hale getirecektir.

Dinamik değişim. Toplumsal davranışlarda yaşanmaya başlanan yatay ve kaotik dinamik değişim daha sistematik dikkat gerektirmektedir. Bunun ilk nedeni, Soğuk Savaş sonrasının daha az öngörülebilir ve daha karmaşık bir görünüm kazanması yani beklenmeyen değişimlerin bir norm kazanmasıdır. Öte yandan, fizik bilimine dayalı olarak bilgi teorisi ve karmaşıklık teorisindeki gelişmeler bize görünen kaotik olayları anlamamız ve konsept haline getirmemizde bir çerçeve sağlıyor⁴¹. Ayrıca, bilgi devrimi ve beraberindeki askeri ve medya alanındaki diğer önemli gelişmeler, karar verme sürecinin hızını artırdı. Siyasi ve askeri olarak izleme, angaje olma, karar verme ve eyleme geçme arasındaki bağlantı, eski sistemlerin sınırlarını zorlamaktadır.

İstihbarat, olası geleceği öngörmek, tahmin etmek ve tanımlamak için alternatif yöntemler bulmamıza yardım eder. Tahmin ve trend analizi için, istihbarat analizcisi alternatif düşünce yapıları geliştirmelidir. Böylece istihbarat, sürekli değişim gerçeğinin izinden gidebilir⁴². Post-Modern teori, değişen ortam ve istihbaratın doğasını anlama ve tanımlamada farklı bakış açıları sağlamaktadır. Böylece yeni döneme adapte olmak için teşkilat, süreç ve uygulamada gerekli olan değişim trendlerini yakalayabiliriz. İstihbarat toplumu, siyasi ve kurumsal geleneklere karşın, bilimsel ve teknolojik devrimlerin tuzaklarından çok, “niyet” yolu ile değişim dalgalarına uyum sağlayacaktır⁴³. Post-Modern analizci, bazen bürokratik ve kültürel engellere rağmen, istihbarat başarısızlıklarının temel nedeni olan alışılmış teşkilat yapısı ve süreçlerine meydan okuyabilmelidir. İstihbaratçı için kaotik dünya ortamının konsept bazında üç temel yansıması şunlardır;

- **Anlayış (knowledge) endüstrisi konsepti;** istihbaratçı anlayış endüstrisinin asıl doğasını anlamalıdır. Dijital çağda, artık istihbarat fabrikası anlayışının sonunun geldiğinin ve değişen süreçler ve kültürel normların farkında olmalıdır.

- **Kayıp merkezler ve akıcı sınırlar;** Yeni istihbarat dünyasında kimlikler sürekli mutasyona uğrarken, istihbaratın müşterisinin kim olduğunun da tek bir cevabı yoktur. İstihbarat ortamı gibi teşkilat yapısı ve kişiler de sürekli değişim içinde ve muğlak bir görünümde. Soğuk Savaş modelinde istihbaratçılar için kimlikler birbirine sıkıca bağlı ve öne çıkan şahsiyetler belirgindi. Bugün, yatay entegrasyon artık daha çok tercih ediliyor. Konusu ve kaynağı ne olursa olsun bilgiye olduğu yerde ulaşılmaya çalışılmaktadır.

⁴¹ David Alberts and Thomas J. Czerwinski (Eds.), *Complexity, Global Politics and National Security*, National Defense University, (Washington DC, 1997), 41.

⁴² Douglas H. Dearth, 'New Directions for Intelligence' in Douglas H. Dearth and Royal Thomas Gooden *Strategic Intelligence: Theory and Application*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, (Washington DC, 1995), (note 5), 385–400.

⁴³ Charles Leadbeater, *Living on Thin Air*, Viking, (London, 1999), viii.

- **Değişim gerçeğinin kabul edilmesi;** sürekli değişim dinamik, dikey olmayan ve hızlanan bir trend içindedir. Bu, istihbaratın siyasi, toplumsal, teknoloji ve ekonomi gibi tüm alanlarına yansımıştır. Analiz etmekten ziyade bu yansımaları anlamak, Post-Modern gelişmeleri takip etmenin en zor yanısıdır. Post-Modern istihbarat sürecinde değişimlerden özellikle toplama, değerlendirme ve tahmin işlevleri etkilenmektedir.

Post-Modern istihbaratın zor yanı çare bulmaktan öte tanımlamak için uygun vasıtalar bulmaktır. Bu zorluğun üç temel nedeni vardır. Öncelikle Post-Modern teori kendi içindeki unsurları ile uyumlu bir çerçeve değildir. Post-Modern çerçeve tam olarak çizilmedikçe uygulamada durumu anlamadan ziyade kafa karışıklığı yaratabilir. Diğer yandan, Post-Modern düşünce, kısa dönemli jeopolitik değişimlerden ziyade uzun dönemli toplumsal dönüşümlere odaklanmıştır. Bu yüzden, daha çok tarihsel süreç içinde jenerik sosyal güçlerin neden olduğu belirli olayların geniş yansımalarını açıklamaya yöneliktir. Bunu yaparken de, Modernden Post-Modern'e doğru, uzun bir geçiş dönemini temel edinir. İstihbaratçı bu tarihsel değişimler içinde kendisi için gerekli olanları ve olmayanları dikkatlice ayırt etmek zorundadır. Son olarak, bugünkü devlet yapıları, ordular ve istihbarat teşkilatları Modern dönemin büyük anlatılarına göre bir hiyerarşi içinde olduğundan; Post-Modern istihbarat, çağdaş dönemin toplumsal, siyasi, ekonomik ve teknolojik değişimlerinin keskin uçları içinde işlev gördüğünün farkında olmalıdır. Bu çelişkiler, çağdaş istihbaratın karşılaştığı zorlukları anlamamıza ve reform ihtiyaçlarına da yardım edecektir. Bu çelişkileri anlamak, Post-Modern istihbaratın çalışma konseptinin şekillenmesine de yardım edecektir. Eğer Post-Modern istihbaratın çerçevesi dikkatli bir şekilde çizilirse, istihbaratın geleceğine çare bulacak formülleri oluşturmamız ve çağdaş istihbaratı etkileyen değişimlere adapte olmamız mümkün olacaktır. Özetle şimdi Post-Modern yaklaşımın fayda ve zorluklarının analiz edilerek, Post-Modern istihbarata düşünce ve teşkilat konusunda olabilecek yansımalarını ortaya koyma zamanıdır.

Post-Modern Stratejik İstihbarat Modeli

Soğuk Savaş zamanında statik ve hiyerarşik bir tehdit karşısında istihbarat yapmak için geliştirilen analitik vasıtalar, yöntem ve süreçlerin pek çoğu, bugünün çok kapsamlı ve farklı özelliklerdeki tehditlerine karşı da kullanılıyor. Ancak, istihbarat teşkilleri (bir bütün olarak istihbarat toplumu) yeni tehditleri anlamak ve sürekli değişimi takip edebilmek için alternatif analiz teknikleri geliştiriyor. Post-Modern dünyada, Modern ürünü devletin uluslararası ilişkiler ve özelde güvenlik rolüne devlet dışı aktörler tarafından meydan okunmaktadır. Özel sektör, baskı grupları, sivil toplum örgütleri gibi pek çok devlet dışı yapılanma devletin güvenlik, savunma ve istihbarat konularındaki tekeline kırmaya çalışmaktadır. Bu gelişmelerde, yeni aktörlerin ortaya çıkışı kadar, güvenlik konularının çeşitlenmesi ve artık devletin istihbarat kurumlarının bunların hepsine birden çözüm getirme zorluğu da etkili olmaktadır. Bütün bunların istihbarat teşkilleri ve anlayışına da etkileri olmakta ve geleneksel istihbarat anlayışı oldukça zorlanmaktadır. İstihbaratın devlet dışı aktörler ve geleneksel olmayan tehdit ve risklerle mücadele için bir an önce anlayış ve teşkilatlanma olarak yeniliklere gitmesi gereği ortadadır. Bu amaçla, farklı modeller konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Alfred Rolling, yeni, elektronik ve küreselleşmiş olarak tanımladığı güvenlik ortamı için Post-Modern stratejik istihbarat modeli öneriyor. Geleneksel metodun revize edildiği bu modelin iki önemli yeniliği senaryo tahmin modelleri ve mozaik

metodudur. Şekil 2’de görüldüğü gibi model sekiz ayrı aşamadan meydana gelmektedir⁴⁴.

- Her şey, gene politika yapıcının vizyonu ve görevlendirmesi ile başlar, bu amaç ve stratejiyi belirler. İstihbaratçı bunları küçük görevlere ayırır ve yapılması gereken işleri belirler. İstihbarat metodolojisini kullanarak günlük işlerini başlatır.

- İkinci aşamada, analizci, bir gün önceden ertesi sabah politikacıya sunacağı bilgiler ve yapacağı tartışmanın (günlük brifing) hazırlığını yapar. Brifing kısa olur ve bir gün önceki günün konusu ile bugünün konusuna odaklanır. Yüz yüze ya da elektronik ortamda yapılacak brifing 15-20 dk. sürer.

Şekil 2: Stratejik İstihbarat – Post-Modern Metot

- 1. Misyon ve Vizyon – politika yapıcılar**
- 2. Günlük brifing ve tartışma – Analizci ve politika yapıcılar**
- 3. Haberler ve analiz – sürekli mobil veri, bilgi ve istihbarat güncelleme**
- 4. İstihbarat çarkı – Politika yapıcıların istihbarat isteği**
- 5. Stratejik planlama– Planlanan geleceğe uzun dönemli bakış**
- 6. Senaryo planlama – Potansiyel gelecek ile ilgili sonuçlar**
- 7. Mozaik metodu – Farklı oyuncuların geçmiş, bugün, gelecek ve stratejik perspektife ilişkin farklı bakışları**
- 8. Planlama toplantısı – Her 4-6 haftada bir sonuçlar, problemler ve sürecin tartışılması**

Kaynak: Alfred Rolington, *Strategic Intelligence For the 21 st Century*, Oxford University Press, (Oxford, 2013), 11.

- Modelin üçüncü aşaması; günde 24 saat, haftada yedi gün (istihbaratçının hizmet verdiği çevreye uygun olarak) istihbarat ajanlarına, kolluk güçlerine ve ticari kullanıcılara mobil bilgi, istihbarat ve soru-cevap hizmeti verilir. Bunlar sürekli güncellenir, kullanıcıların her zaman ihtiyaç duydukları alanda, cari bilgiye nüfuz etmelerine imkân tanınır.

- Dördüncü olarak; istihbarat çarkı ve doğrusal istihbarat analizi içinde istihbarat toplama ve üretme için politika yapıcılara belirli kapsamda soru-sorma ve yönlendirme imkânı tanınır. Böylece uygulanan metot ve teknikler ile sürecin politikacının istediği istihbarat ihtiyacına daha fazla karşılık vermesi sağlanır.

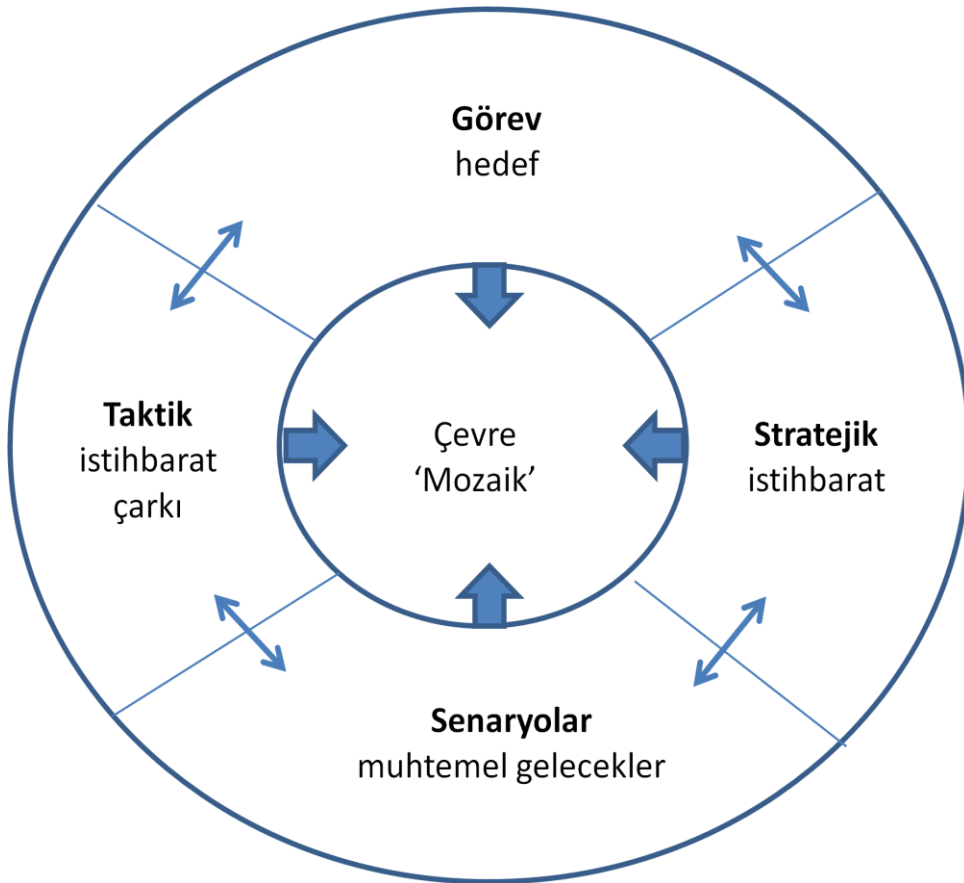
⁴⁴ Alfred Rolington, *Strategic Intelligence For the 21 st Century*, Oxford University Press, (Oxford, 2013), 11-12.

- Beşinci aşamada, uzun-dönemli anlama ve geleceğe, amaç ve hedeflere yönelik operasyonların planlanması için 'stratejik planlama süreci' vardır. Bu tür planlama için geleneksel, uzun-dönemli, stratejik yaklaşım kullanılır. Senaryolar ve mozaik şebeke metodu ile önyargılar ve sabit bakışlar azaltılmaya çalışılır.

- Altıncı safhada, potansiyel geleceğe ilişkin sonuçları anlamak için çeşitli senaryolar geliştirilir. Oluşturulan farklı gruplar farklı senaryoları oynayarak tartışır. Genelci ve uzman odaklı olmak üzere üç-dört ayrı grup oluşturularak farklı sonuçlar, üç ya da dört farklı gelecek resmi üretilmeye çalışılır. Gruplar, hem göreceli hem de radikal değişimleri ele almalıdır.

- Müteakiben, politika yapıcı ve analizcinin kültürel geçmişi ve önyargılarından kurtulması, gerçekleri açık bir şekilde anlaması için, mozaik metodu ile istihbarat süreci geçmiş, cari ve stratejik perspektifin bulmacası haline dönüştürülür. Burada özellikle anlaşılması gereken; düşmanın gerçekleri nasıl gördüğü, angajmanının amacı ve istediği sonucun sizin perspektifinizden niçin ve nasıl ayrıldığıdır.

Şekil 3: Sürekli, İnteraktif, İrtibatlı Süreç

Kaynak: Alfred Rolington, *Strategic Intelligence For the 21 st Century*, Oxford University Press, (Oxford, 2013), 170.

- Sürecin son aşaması her 4-6 haftada bir yapılacak planlama toplantısı için ihtiyaçları belirlemektir. Burada farklı istihbarat metotlarının problemleri ve çözümün nasıl ileriye götürülebileceği tartışılır.

Sürecin tüm oyuncuları kendi işlerini yaparken sürekli yüz yüze ya da elektronik olarak temastadırlar ve çalışma konuları yeri geldikçe sürekli olarak gözden geçirilir.

Sonuç

Tarihçilere göre 20. yüzyıl 'istihbarat yüzyılı' idi. Birçok devlet istihbarat ihtiyacı için resmi kurumlar teşkil etti ve birbirlerine karşı casusluk yaptı. 20. yüzyıl teknolojisi bize istihbarat vasıtası olarak telsiz, radar, katı halli elektronikler, uydular, bilgisayar ve internet kazandırdı. Bugün, Modern kurumlar silikleşirken; güç, gittikçe devlet dışı aktörlere (NGOs, terör örgütleri vb.) kaymaktadır. İstihbarat örgütleri sürekli bir değişim ve arayış içinde bir yandan yeni teknolojilere adapte olurken, diğer yandan yeni yüzler edinmektedirler. Öte yandan çok yakın geleceği öngörmek bile oldukça zorlaşmış, ortam kadar kimlikler de bulanıklaşmıştır. Terör çağında istihbarat servisleri 'kimleri izlemekle yükümlüüz' sorusunun cevabını aramaktadır. İstihbarat teşkilatlarının her şeyden önce kültürel bir değişime, yeni durumlara kendini adapte edebilecek şekilde organize olmalarına gerek vardır. Bu değişim, sistemi sorgulayacak, statüko yerine alternatif gelecek bulacak bir kadro ihtiyacı ortaya çıkarmıştır⁴⁵. Alternatif gelecek arayışı, sosyal teorilerden istifade edecek, ütopya-distopya ilişkileri ile Post-Modern anlayışın merkezindedir. Modern dünyanın sonu gelmekte, onun temel birimleri olan devlet, Kapitalizm ve sanayileşme derin kriz içindedir. Sonuç, modern sonrası atık toplum ve ütopyaların sonu ya da distopya dünyasıdır. Ütopyacılar geleceğin değil, günümüzün sorunlarına odaklanmışlardır, günümüzün sorunlarından hareketle yarattıkları dünyada 'ideal' olanı tasarlarlar. Distopyalar ise gelecek dünyasının anlatısı olmak yerine daha çok günümüz dünyasının girdiği karanlık tüneli işaret eder. İçinde yaşadığımız dünya tam anlamı ile distopik bir ortamdır. Bu da -Ne için mücadele edilecek? sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Beklenecek bir ütopyanın kalmadığı yerde, bundan sonrası hep distopyadır. Distopyalar, ütopyaların tersine bugünü değil, yarını anlatır, aslında bir alarm niteliği taşırlar. Bu yüzden, Modern dünyanın olumsuzluklarından arınmak ve geleceği yeniden yazmak için Post-Modern istihbaratçılara ve sosyal bilimcilere büyük iş düşüyor.

Kaynakça

- ALBERTS, David and Thomas J. Czerwinski (Eds.), *Complexity, Global Politics and National Security*, National Defense University, (Washington DC, 1997).
- ANDREW, Christopher, *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*, Heinemann Press, (London, 1985).
- ANDERSON, Benedict, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev.: İ.Savaşır, Metis Yayınları, (İstanbul, 2011).
- ANDERSON, Perry, *The Origins of Postmodernity* (London: Verso 1998).
- ATASOY, Emrah, *Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017.
- BAŞKAYA, Fikret, *Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu*, Maki Basım Yayım, (Ankara, 2009).
- BAUMAN, Zygmunt, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, Çev.: İ.Türkmen, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 2000).
- BELL, Daniel, *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books, (New York, 1999).
- BOENE, Bernard, 'A Tribe among Tribes: Postmodern Militaries and Civil-Military Relations?', XIV th World Congress of the International Sociological Association, Montreal, 26 July – 1 Aug. 1998.
- BOOTH, Bradforth and David R. Segal, 'Are Post-Cold War Militaries Postmodern?', XIVth World

⁴⁵ Deborah G. Barger, *Toward A Revolution in Intelligence Affairs*, Rand Corporation, (Arlington/VA, 2005), 3-4.

- Congress of the International Sociological Association, Montreal, 26 July – 1 Aug. 1998.
- CLARCK, Robert M., *Intelligence Analysis, A Target-Centric Approach*, CQ Press, (Washington DC, 2007).
- COŞAR, Simten & Leyla Bektaş-Ata, *Modernin Distopyası: Neoliberal Akademiyi Birlikte Oto-Etnografiyle Anlamak*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017.
- DEARTH, Douglas H. 'New Directions for Intelligence' in Douglas H. Dearth and Royal Thomas Goodden *Strategic Intelligence: Theory and Application*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, (Washington DC, 1995).
- DUVERGER, Maurice, *Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş*, Çev.:Ü.Oskay, Bilgi Yayınevi, (Ankara, 1973).
- FOUCAULT, Michel, *İktidarın Gözü - İktidar ve Bilgi*, Çev.:İ. Ergüden, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 2003).
- HARVEY David Harvey, *Umut Mekanları*, Çev.:Z. Gambetti, Metis Yayınları, (İstanbul, 2008).
- HAZIR, Mesut & Talha Deveci, *Hayat Bir Distopyadır, Modernlikten Postmodernliğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi İçinde Toplum*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı:80, Mart-Mayıs 2017.
- HERMAN, Michael, 'Diplomacy and Intelligence', *Diplomacy & Statecraft* 9/2 (July 1998).
- KATSIKIDES, Savvas A., *The Societal Impact of Technology*, Aldershot, (Ashgate 1998).
- KIZILÇELİK, Sezgin, *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı Yayıncılık, (Ankara, 2012).
- KUMAR, Krishan, *Ütopyacılık*, Çev.:A.Somel, İmge Kitabevi, (Ankara, 2005).
- LEADBEATER, Charles, *Living on Thin Air*, Viking, (London, 1999).
- LYTOARD, Jean François, *Postmodern Durum*, Çev.: İ.Birkan, Bilgesu Yayıncılık, (İstanbul, 2013).
- MILLS, C.Wright, *Sosyolojik Tahayyül*, Çev.:Ö.Küçük, Hil Yayınları, (İstanbul, 2016).
- MOYLAN, Tom Moylan, *Demand the Impossible: Science Fiction and the Utopian Imagination*, Peter Lang AG, (2014).
- ORR, Jon, *Sinema ve Modernlik*, Çev.:A. Bahçivan, Ark Yayınları, (Ankara, 1997).
- RATHMELL, Andrew, *Towards Postmodern Intelligence*, *Intelligence and National Security*, (2002).
- ROBBINS, Kevin, *İmaj ve Görmenin Kültür ve Politikası*, Çev.: N.Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 1999).
- ROLLINGTON, Alfred, *Strategic Intelligence For the 21 st Century*, Oxford University Press, (Oxford, 2013).
- ROSENAU, Pauline M., *Postmodernism and the Social Sciences: Insights, Inroads and Intrusions* Princeton University Press, (Princeton, 1992).
- ŞENERMEN, Sedat, *Tarihsel Uygulamalarla Akıl Tutulması Kitlenme*, Nergiz Yayınları, (İstanbul, 2017).
- TABUROĞLU, Özgür, *Felaketler: Yeryüzüne Teslim Olan Dünya*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017.
- TAYLOR, Charles, *Seküler Çağ*, Çev.:D.Körpe, İş Bankası Kültür Yayınları, (İstanbul, 2014).
- ÜRETMEN, Pınar K., *Foucault'nun İktidar ve Kavramı ve Agamben'in Olağanüstü Hal Açılımı*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017.
- WALLERSTEIN, Immanuel, *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*, Çev.:S.Önal, Aram Yayını, (İstanbul, 2007).
- WOOLFOLK, Alan, *Disenchantment and Rebellion in Alphaville*, Steven M. Sanders (Ed.) *The Philosophy of science Fiction*, Lexington, Kentucky, The University Press of Kentucky, 2008.